

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Türkiye’de Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerinin Engelli Bireylere ve Engelli Turizmüne Bakış Açıları Üzerine Bir Araştırma

Prof. Dr. Burhanettin ZENGİN, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Sakarya, e-posta: bzengin@subu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6368-0969>

Doç. Dr. Lütfi Mustafa ŞEN, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Sakarya, e-posta: lsen@subu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7355-9129>

Arş. Gör. Dr. Mustafa ÇEVİRİMKAYA, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Sakarya, e-posta: mustafacevrinkaya@subu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3845-2670>

Öz

Günümüzde dünyada bir milyardan fazla engelli birey bulunmakta ve bu sayı her geçen gün artmaktadır. Her insanın eğlenme, gezme ve dinlenme istekleri olduğu gibi engelli bireylerin de turizm faaliyetlerine katılma talepleri olmaktadır. Engelli turistlerin bu talebine cevap verebilmek için engelli turizm pazarı ortaya çıkmıştır. Bugünün turizm öğrencileri ise yarın engelli turizm pazarında hizmet sunacak potansiyel turizm işgörenleridir. Çalışma, turizm öğrencilerinin engelli bireylere ve engelli turizmüne bakış açılarını ölçmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla, Türkiye’de üniversite düzeyinde turizm eğitimi alan 1.903 öğrenciden anket yolu ile veriler elde edilmiş ve elde edilen veriler SPSS istatistik paket programında analiz edilmiştir. Literatürde engelli turizmi ile ilgili farklı çalışmalar olmasına rağmen turizm öğrencileri kapsamında yapılan çalışmalar kısıtlıdır. Bu bağlamda çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmanın sonuçları doğrultusunda, turizm öğrencilerinin Türkiye’de engelli turistlere özel altyapı ve üstyapı unsurlarına önem gösterdikleri ve bu unsurların geliştirilmesi gerektiği konusuna vurgu yaptıkları anlaşılmıştır. Turizm öğrencileri, turizm tesislerindeki engelli turistlere yönelik donanımın yetersiz olduğunu ve var olan donanımların da iyileştirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Turizm öğrencilerinin çalışmada vurguladıkları bir diğer konu ise, engelli turistlerin tatil memnuniyetlerini artırmak amacı ile turizmin her sektöründe kolaylaştırıcı hizmetlerin sağlanması gerekliliğidir.

Anahtar Kelimeler: Engelli, Engelli Bireyler, Engelli Turizmi, Turizm Öğrencileri.

Makale Gönderme Tarihi: 14.08.2022

Makale Kabul Tarihi: 01.11.2022

Önerilen Atf:

Zengin, B., Şen, L. M. ve Çevrimkaya, M. (2022). Türkiye’de Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerinin Engelli Bireylere ve Engelli Turizmüne Bakış Açıları Üzerine Bir Araştırma, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(11): 1507-1526.

Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences

2022, 5(11): 1507-1526. DOI:[10.26677/TR1010.2022.1113](https://doi.org/10.26677/TR1010.2022.1113)
ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

**A Study on the Perspectives of Tourism Education Students on Persons with
Disabilities and Disabled Tourism in Turkey**

Prof. Dr. Burhanettin ZENGİN, Sakarya University of Applied Sciences, Faculty of Tourism,
Sakarya, e-mail: bzengin@subu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6368-0969>

Associate Prof. Dr. Lütfi Mustafa ŞEN, Sakarya University of Applied Sciences, Faculty of
Tourism, Sakarya, e-mail: lsen@subu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7355-9129>

Dr. Mustafa ÇEVİRİM KAYA, Sakarya University of Applied Sciences, Faculty of Tourism,
Sakarya, e-mail: mustafacevrimekaya@subu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3845-2670>

Abstract

Today, there are more than one billion disabled people in the world and this number is increasing day by day. Just as every person has a desire to have fun, travel and rest; disabled individuals also have requests to participate in tourism activities. In order to respond to this demand of disabled tourists, the disabled tourism market has emerged. Today's tourism students are potential tourism employees who will serve in the disabled tourism market tomorrow. The study was conducted to measure the perspectives of tourism students on disabled people and disabled tourism. For this purpose, data were obtained by questionnaire from 1,903 students who received tourism education at university level in Turkey, and the obtained data were analyzed in the SPSS statistical package program. Although there are different studies on disabled tourism in the literature, studies within the scope of tourism students are limited. In this context, it is thought that the study will make an important contribution to the literature. In line with the results of the study, it has been understood that tourism students in Turkey attach importance to the infrastructure and superstructure elements specific to disabled tourists and that these elements should be developed. Tourism students think that the equipment for disabled tourists in tourism facilities is insufficient and the existing equipment should be improved. Another issue that tourism students emphasized in the study is the necessity of providing facilitating services in every sector of tourism in order to increase the holiday satisfaction of disabled tourists.

Keywords: Disability, Disabled Individuals, Disabled Tourism, Tourism Students

Received: 14.08.2022

Accepted: 01.11.2022

Suggested Citation:

Zengin, B., Şen, L. M. and Çevrimkaya, M. (2022). A Study on the Perspectives of Tourism Education Students on Persons with Disabilities and Disabled Tourism in Turkey, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(11): 1507-1526.

GİRİŞ

Dünya’da her geçen gün engelli birey sayısı artmaktadır. Doğuştan veya sonradan ortaya çıkan çeşitli sağlık problemleri ile birlikte bireyler engelli hale gelebilmektedir. Her insanın eğlenme hakkı olduğu gibi engelli bireylerin de dinlenme, eğlenme ve gezme gibi faaliyetlerden faydalanabilmesi için turizme katılmaları gerekmektedir. Engelli turizmi ilk kez 1970’li yıllarda yapılan çalışmalarla başlamıştır. Daha sonra özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğinde araştırmalarda sık sık bahsedilmiş ve engelli haklarının gelişmesiyle birlikte bu araştırmalar giderek artmıştır (Poria vd., 2011: 573). Ancak literatürde engelli turizmi kapsamında yapılan çalışmalar içerisinde, turizm öğrencilerini ele alan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu yüzden çalışmanın, turizm öğrencilerinin engelli turizmi pazarına yönelik bilinç düzeyinin ne olduğu konusundaki düşüncelerini irdelemesinden dolayı literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışmada turizm öğrencilerinin engelli bireylere ve engelli turizmine yönelik bakış açılarının incelenmesi de amaçlanmaktadır.

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Engellilik Kavramı

Engellilik; noksanlık, hareket kısıtlaması kavramlarını kapsayan şemsiye bir terim olarak kullanılmaktadır (Kim ve Lehto, 2013: 14). Ancak bununla birlikte tüm insanlar aynı zorluklar ve engellerle yüzleşmemektedir. Bu zorluklar ve engeller, özürüllüğün türüne ve seviyesine bağlıdır (Figueiredo vd., 2012: 534).

Buhalis ve Michopoulou’ e (2011: 146) göre engellilik; Bir noksanlık sonucu meydana gelen ve normal sayılabilecek bir insana oranla bir işi yapabilme yeteneğinin kaybedilmesi ve kısıtlanması durumudur. Noksanlık ise psikolojik, anatomik veya fiziksel yapı ve fonksiyonlardaki bir noksanlığı veya dengesizliği ifade eder. Bir kişi ile ilişkili olarak engellilik teriminin manası (Shi, 2006: 830);

- Bedensel veya zihinsel fonksiyonların kısmi ya da tamamının kaybı,
- Vücudun bir organının kısmen veya tamamen kaybedilmesi,
- Vücutta hastalıklara sebep olan organizmaların varlığı,
- Vücutta hastalığa sebep olma yeteneği olan organizmaların varlığı,
- Vücudun bir kısmının işlev bozukluğu, şekil bozukluğu veya çirkinliği,
- Kişinin farklı bir şekilde öğrenmesi ile sonuçlanan rahatsızlık, işlev bozukluğu,
- Bir kişinin duygularını, gerçeklik algısını, iradesini, düşünme sürecini etkileyerek dengesiz davranışla sonuçlanan bir rahatsızlık, hastalık manalarında atfedilir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 23. maddesine göre seyahat etmek bir haktır (T.C. Anayasası). 20 Nisan 2010’da Avrupa Birliği, turizmi bir insan hakkı olduğunu beyan etmiştir (Chang ve Chen, 2011: 1214). Engelli olsun ya da olmasın seyahat etmek, herkesin arzuladığı bir durumdur (Yau vd., 2004: 946). Türkiye ile birlikte 80 ülke tarafından imzalanan Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin 18. maddesinde “Seyahat Özgürlüğü ve Uyruluk” başlığı altında “Taraflar devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında seyahat ve yerleşim yerini seçme özgürlüğüne ve uyruluk hakkına sahip olduğunu kabul ettiği” belirtilmektedir (T.C. Resmî Gazete). Günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık %15’ini oluşturan bir milyardan üstünde insan, engellidir. 110-190 milyon arasında yetişkin, iş görme bakımından önemli zorluklar yaşamaktadır (World Health Organization, 2016).

Engelli Turistler ve Tatil Deneyimleri

Engelli insanlar ve turizm arasındaki ilişki Asya-Pasifikte, Amerika'da ve Avrupa'da son on yıl boyunca akademik camianın ilgisini çekmeye başlamıştır (Bizjak vd., 2011: 842). Engelli turizmi; görme, işitme, hareket kısıtlılığı vb. olan bireylerin ulaşılabilirlik gereksinimlerinin eşitçe ve bağımsız bir şekilde karşılanmasına yönelik evrensel olarak tasarlanmış turistik ürünün, hizmetin ve ortamın sunulmasını ve paydaşlar arasında işbirliği sürecini de içeren bir turizm şeklidir (Darcy ve Dickson 2009: 34).

Engelli turistler; çevresel, mimari ve ekolojik faktörler olmak üzere üç tip ana engelle karşılaşmaktadır. Bunlardan başka, kişiden kaynaklı fiziksel ve psikolojik engeller vardır. Bu kişisel engeller, en büyük engel olarak kendini hissettirmektedir (Yau vd., 2004: 948). Çevresel engeller, engelli bireyin dışındaki unsurlardır. Bunlar engelli insanlara karşı tutumları, çevrenin mimari ve ekolojik özellikleri, ulaşım ile ilgili ve ekonomik unsurları, kurallar ve düzenlemeleri ve ihmalin neden olduğu diğer engelleri içermektedir. İletişim engelleri ise engelli bireylerle onların sosyal çevresi arasındaki etkileşimden kaynaklanmaktadır (Kozak ve Turan, 2014:1179).

Shaw ve Coles'a göre (2004: 402), engelli turistlerin tatil deneyimleri, onların değerli olmayan bir grubun bireyleri olduklarını ve birçok turizm acentesi tarafından güçlü bir pazar potansiyeli olarak sunulmadığını ifade etmektedir. Seyahat sektörü, engelliler için kolaylık sağlamaktan çok zorluk çıkarmaktadır. Ayrıca çalışanların tutumu da sektörün engellileri turizme katmaya karşı olan mevcut yapısıyla benzerlik göstermektedir (McKercher vd., 2003: 473). İşletmelerin verecekleri kısa eğitim programları, çalışanların engelli turistlere karşı bu olumsuz tutumlarını değiştirebilir. Çalışanlar veya ilgili gruplara yönelik konuları özenle seçilmiş bir eğitim, sadece engellilere veya diğer insanlara olan davranışlarını değil, çalışma ortamı ve sosyal ortamda olan düşüncelerini de değiştirecektir (Bizjak vd., 2011: 854).

Bununla birlikte, turizm işletmeleri nasıl ki bazen engelli turistlere yönelik yanlış tutumlar geliştiriyorlar ise engelli çalışanları için de bir takım uygun olmayan davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Örneğin bazı işletmelerde engelli çalışanların meslektaşlarına göre daha az üretken olduğuna dair yanlış bir kanı da vardır. Hâlbuki yönetim, engelli çalışanlarına gerekli eğitimi sağlar, fiziksel imkânlarına göre işlerde çalıştırırlarsa ve bütün çalışanlarını adaletli bir şekilde aynı üretkenlik standartlarında değerlendirirlerse bu düşüncelerinin doğru olmadığı ortaya çıkacaktır (Kalargyrou, 2014: 137).

Otel yöneticileri ve engelli otel müşterilerinin genel fikri, özensiz mevzuat ve politikaların olmasıdır. Bu iki grup, engellilere yüksek kalitede hizmeti arzu etmektedirler. Yöneticilerin tamamı yüksek kaliteli hizmetin engellilerin bireysel ihtiyaçlarını anlamak ve engelli misafirlerle engelli olmayan misafirler arasında hizmet farkı olmaması gerektiğini kabul etmektedirler. Ayrıca engellilere hizmet etmek, hukuki ve etik sorunlardan daha fazlasını ifade etmektedir (Darcy ve Pegg, 2011: 471). Engelliler için yıllardır ihmal edilmiş etkili yasal düzenlemelerin birçok ülkede (özellikle de gelişmiş ülkelerde) hayata geçirilmesi ve bu yasal düzenlemelerin yavaş yavaş etkisini göstermeye başlamasıyla birlikte eskisine oranla çok daha mobil hale gelmiş, çeşitli ekonomik ve sosyal olanaklara kavuşmuş engelliler, daha fazla seyahat etmeye başlamışlardır (www.tursab.gov.tr).

Günümüzde engelli turistler, ülke sınırları içinde olduğu gibi uluslararası seyahatte etmektedirler ve birçok ülke, özellikle de dünya nüfusunun yaşından dolayı pazardan pay alabilmek için daha fazla girişimde bulunmaktadırlar (Ray ve Ryder, 2003: 66). Ancak Dominguez ve arkadaşları (2013: 1397) yapmış oldukları çalışmada turistik ürünün oluşturulmasında üç önemli değişken olduğu sonucuna varmışlardır. Bunlar; cinsiyet, engelin türü ve lokasyon. Engellilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bu sınırlı sayıdaki değişken ise turist talebinin ve gelir payının büyük kısmının kullanılmadığını açıkça göstermektedir.

Ortak karakteristiği ve fiziksel yeterliliği olan turizm altyapısı ve hizmetlerinden, ürünlerinden keyif alabilmeyi düşünen ve ayrıcalıklı ihtiyaçları olan “yaşlı ve engelli” turist grupları bulunmaktadır. İki grup arasındaki ortak noktaya bakıldığında daha çok kişiselleştirilmiş ilgiye muhtaç olan ayrıcalıklı demografik özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Fakat bu demografik özellikler, turizm ürünlerinin oluşumunda belirleyici olmamaktadır (Alen vd., 2012: 160). Ayrıca kapsamlı nitel veriler, engelli turizm pazarında her bir bireyin farklı engeli ve yapabildiği şeyler olduğunu göstermektedir. Bu nedenle geleneksel segmentasyon (pazar bölümlendirme) teknikleri, kullanıcıların ihtiyaçları tahmin edilerek yapıldığından engelli turizmi pazarında uygulanmamaktadır (Buhalis ve Michopoulou, 2011: 164).

Avrupa’da yaşayan engelli bireylerin %71’i seyahat faaliyetini gerçekleştirmektedir. Bunların 8 milyonu seyahatlerinde yurt dışını tercih etmektedir. 15 milyon engelli birey iç turizm faaliyetlerine katılmakta, 22 milyonu ise şehir turlarına katılmaktadır. Sonuç olarak; Avrupa’da ortalama 35 milyon engelli birey seyahat etmektedir ve yıllık 650 milyon geceleme oluşturmaktadır (Guerra, 2003: 1197). Engelli bir bireyin, evinden çıkıp herhangi bir destinasyona ulaşması birbirinden karmaşık ve zor süreçleri de beraberinde getirmektedir. Oysa bu süreçte ulaşımdan konaklamaya kadar her şey ulaşılabilir olmalıdır (Disabled World, 2016)

Engelli bireyler genellikle yoksul, ekonomik fırsatlardan yoksun ve düşük eğitime sahip kişilerdir. Bu kişilerin karşılaştıkları sorunlar, kendi engellerinden fazla çevrenin yetersiz koşulları ve engellemelerinden kaynaklıdır. Engellilik bir halk sağlığı sorunu değil aynı zamanda bir insan hakları ve kalkınma sorunudur (World Health Organization, 2016). Seyahat ve turizm, tüm insanların yaşam kalitesinde önemli bir faktördür. Engelli insanlar ve aileleri için tatil gitmek rahatlama ve sağlığını kazanmak için önemli bir şans olabilmektedir (Var vd., 2011: 600). Pagan’a göre (2013: 12) tatil seyahatleri, engelli insanlara engelli olmayanlarla kıyaslandığında çok daha büyük bir yaşama sevinci vermektedir.

Engelliler için seyahat edebilir olmak fiziksel bariyerleri kaldırmaktan daha fazlasıdır. Birçokları için turizm bedensel düzelmeyi temsil etmektedir (Yau vd., 2004: 958). Veriler ağır engelliler dahil engelli insanların büyük miktarda boş zamanlarının olduğunu göstermektedir. Ağır engellilerin çoğu motor faaliyetlerinin tehlikesinden dolayı pasif bir tutumla aileleri ve arkadaşlarıyla bir araya gelerek zamanlarını geçirmektedirler. Buna rağmen fiziksel aktivitelere katılmanın sağlığa ve ruha iyi geldiği bilinmektedir (Bergier vd., 2010: 1138).

Fiziksel olarak engelli kişilerin bakış açılarından bakıldığında boş zamanlarını keyifli geçirmeleri; yaşamlarını daha katlanabilir hale getirerek, tedavi ederek, gerginliklerini azaltarak, aileleriyle ve diğer engellilerle ilişkilerini güçlendirerek yaşam kalitelerine katkıda bulunmaktadır (Hua vd., 2013: 267). Açık ve yeşil alanları kullanmada rekreasyon aktiviteleri önemli bir basamaktır. Bu tür fizik aktiviteleri, engelli bireylerin sportif etkinliklere katılımını sağlamaktadır. Sportif etkinliklere aktif katılım; egzersizin tedavideki tamamlayıcı rolünün yanı sıra, kişilik gelişimi ve özgüven duygusunun oluşumu yoluyla toplumsal yaşama uyum göstermesi yönünde büyük kolaylık sağlamaktadır. Fizik aktivitelerinin rehabilite ve tedavi edici etkisi nedeniyle engelli bireylerde fiziksel, mental, duygusal ve sosyal gelişim aracı olarak kullanılmaktadır (Yılmaz ve Gökçe, 2012: 39).

Türkiye’de Engelli Bireyler ve Turizm

Türkiye’deki engelli birey nüfusunu tespit etmek amacıyla Türkiye İstatistik Kurumu tarafından en son 2002 yılında “Türkiye Özürlüler Araştırması” adı altında bir çalışma yapılmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre; Türkiye’deki toplam engelli nüfus oranı %12,29’dur. Bu oranın

%9,70'i süreğen hastalığa sahip olan nüfustan, %2,58'i ise Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ve zihinsel özürülü nüfustan oluşmaktadır (www.tuik.gov.tr).

Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan işletme belgeli tesislerde engelli bireyler için özel olarak düzenlenmiş 1.176 adet oda bulunmaktadır. Bununla beraber engelli derneklerindeki uzmanlar, bu envanterin tümünün engellilerin kullanımına uygun standartlarda olmadığını belirtmektedir. Engelliler için yapılmış olduğu iddia edilen özel odaların ya da diğer alanların bile kullanımında ciddi problemler çıkabilmektedir. Antalya 605 oda ile engellilere göre en çok odası bulunan il iken bu ili 159 oda ile Muğla izlemektedir. İstanbul'un yatak kapasitesi ise 147'dir (www.tursab.gov.tr).

Öztürk, Yaylı ve Yeşiltaş'ın (2008: 388) yapmış olduğu araştırmaya göre; Türk turizm endüstrisinin engelli müşteri pazarı için yeterince hazırlıklı olmadığı anlaşılmaktadır. Bu araştırmaya göre endüstrinin birtakım eksikleri bulunmaktadır. İlk olarak engelli insanlara yardım için yapılan kamusal ve kamusal olmayan çalışmaların etkili olmadığı görülmektedir. Diğer taraftan taşımacılık faaliyetleri fiziksel engelli insanların karşısına ikinci büyük problem olarak çıkmaktadır. Çevresel şartlarda yine engelliler için başka bir sorundur. Otel mimarileri ise engelliler için bir sorun olarak gözükmemektedir. Otel girişi, park bölgesi, lobi ve resepsiyon bölgeleri, banyo ve asansörler engelliler için daha uygun donanıma sahiptir.

Pehlivanoglu'nun (2012: 16) Antalya'da bulunan konaklama işletmelerinin engelli turistlere yönelik iç mekân tasarımını incelediği çalışmanın sonuçlarına göre konaklama yapılarının bazılarında yönetmeliklerin göstermelik olarak uygulandığı gözlenmiştir. Bu konaklama mekânlarında engellilere yönelik tasarım konusu sadece tuvaletlere tutamak koymak, mekânlara rampa yerleştirmek, sosyal mekânlara engelli tuvaleti tasarlamak olarak algılanmaktadır. Örneğin sahillere veya SPA bölümlerine engellilere uygun tasarım geliştirmeyi fazla bulan işletme sahipleri ve müşteriler bulunmaktadır. Bu sorunun en büyük sebebi ise bir engellinin basit yaşaması gerekliliği düşüncesinden ileri gelmektedir.

Bütün dünyada engellilerin toplumsal hayatın tüm alanlarına eşit şartlarda katılabilmesi fikri hızla yaygınlaşırken, farklı insanlık durumları için evrensel boyutlarda tasarlanmış, ulaşılabilir yapıları çevre, herkes için seyahati ve turizmi mümkün kılacak çağdaş bir yaklaşım olacaktır. Yapılı çevrenin düzenlenmesinde birinci derecede görevli olan merkezi yönetim kurumları ile yerel yönetimlerin yanında özel sektöre de önemli sorumluluklar düşmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011).

Türk turizm endüstrisinin daha da geliştirilmesi önündeki en önemli konulardan biri yerli eğitilmiş personel kalitesidir. Son on yılda Türk turizm endüstrisi muhteşem bir artışla büyümesine rağmen bu büyüme kalifiye personel sıkıntısı nedeniyle sürdürülebilir olmayacak bir tehlike içerisindedir. Bu nedenle Türk hükümeti, Ulusal Otelcilik Programları ve Ulusal Eğitim Ödülleri geliştirilmesi yoluyla Türk misafirperverliği / turizm eğitim ve öğretimini güçlendirmek amacıyla çalışmalar yapmaktadır (Brotherton vd., 1994: 109). Türkiye'de turizm eğitimi almış olan kişilerin önemli bir kısmının turizm endüstrisinde çalışmadıkları bir kısmının da çalışmaya başladıktan bir süre sonra turizm dışındaki farklı iş alanlarına yöneldikleri görülmektedir.

Uluslararası turizmde gittikçe artan rekabet ortamında avantaj sağlamak, müşteri memnuniyetinin sağlanması ile mümkündür. Müşteri memnuniyetinin sağlanması ve destinasyonun rekabet gücü kazanması için ihtiyaç duyulan bilgi, yetenek ve donanıma sahip işgücü ise ancak etkin ve kaliteli turizm eğitim ve öğretimiyle mümkün olabilmektedir (Ayikoru vd., 2008: 191).

YÖNTEM

Bu çalışmada, üniversite düzeyinde turizm eğitimi alan önlisans ve lisans öğrencilerinin engelli bireylere ve engelli turizmüne bakışını ölçmek amaçlanmıştır. Literatürde sıklıkla engelli turizm çalışmaları olmakla birlikte, turizm öğrencilerinin engelli bireylere ve engelli turizmüne bakışına yönelik çalışmalar kısıtlıdır. Bu çalışmanın geleceğin turizm çalışanlarının engelli bireylere ve engelli turizmüne bakışını ölçmesi nedeni ile literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmada nicel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Veri toplama aracı olarak ise anket tekniği tercih edilmiştir. Turizm öğrencilerinin engelli bireylere ve engelli turizmüne bakış ölçeğinin oluşturulmasında, Hergenrather ve Rhodes (2007), Akrami ve arkadaşları (2006) ile Yaylı ve Öztürk (2006)'ün çalışmalarında kullandıkları ölçeklerden faydalanılmıştır. Bu ölçeklere Türkiye'deki turizm eğitimi de göz önüne alınarak revizeler yapılmış ve son hali uygulanmıştır.

Araştırmanın evrenini Türkiye'de lisans ve önlisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Türkiye'de 20 farklı üniversitede lisans ve önlisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrenciler oluşturmaktadır. Bu kapsamda Türkiye sathına yayılmış meslek yüksekokulları, yüksekokullar ve fakültelerdeki turizm öğrencilerden veriler elde edilmiştir. Örneklem yeter sayısının 384'ü aşmasının tüm evrenler için yeterli olacağı savunulmaktadır (Coşkun vd., 2015). Bu kriter dikkate alınarak, olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi doğrultusunda veriler toplanmaya başlanmış, 384 sayısının çok üzerine çıkmış ve 1.903 anket sayısı elde edilerek veri toplama işlemi sonlandırılmıştır.

Tablo 1. Araştırma Ölçeğine İlişkin Güvenirlilik Analizi Sonuçları

ÖLÇEK	İfade Sayısı	Cronbach Alpha
Engelli Bireylere Bakış Ölçeği	13	0,802
Engelli Turizme Bakış Ölçeği	28	0,870

Çalışmada kullanılan ölçeklerin daha önce aynı araştırma sorularına yanıt bulmak için uygulandığından geçerlilik şartını sağladığı söylenebilir. Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin Cronbach Alpha değerleri Tablo 1'de yer almaktadır. Bu tablo incelendiğinde değerlerin engelli bireylere bakış ölçeği için 0,802 olduğu, engelli turizme bakış ölçeği için ise 0,870 olduğu görülmüştür. Sosyal Bilimler alanında bu değerlerin 0,70'in üzerinde olması halinde güvenilirlik şartının sağlandığı kabul edilmektedir (Can, 2014). Bu nedenle her iki ölçeğin güvenilirlik değerlerinin 0,70'in üzerinde olduğu için güvenilirlik şartının sağlandığı söylenebilir.

BULGULAR

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizi için SPSS programında faydalanılmıştır. Program üzerinden frekans, farklılık, faktör ve korelasyon analizleri yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular raporlanmıştır. Öğrenciler ile ilgili tanımlayıcı istatistikler tablo 2'de sunulmuştur. İstatistikler incelendiğinde araştırmaya katılan erkeklerin kadınlara oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcılar genellikle 1. sınıf (%38,7) ve 2. sınıf (34,8) grubunda yer almaktadır.

Öğrencilerin yaklaşık %75'inin lisans öğrenim düzeyinde olduğu görülmektedir. Tanımlayıcı istatistiklerde yer alan "engelli bir tanıdığınız var mı?" ve "daha önce engelli bir turiste hizmet verdiniz mi?" soruları ve bu sorulara gelen yanıtlar dikkat çekici düzeydedir. Öğrencilerin %63,3'ü çevrelerinde engelli birey olduğu belirtmiştir. Diğer yandan ise yaklaşık %75 oran ile herhangi engelli turiste hizmet vermedikleri de görülmektedir.

Bu iki sonuç çalışmanın engelli birey ve engelli turizme bakış için önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü bu sayede katılımcılar tanıdıkları engelli bireylere karşı empati yapabilecek ve böylelikle turist ne isteyeceğini daha net anlayabileceklerdir. Ayrıca katılımcıların çoğunun henüz staj yapmadığı görülmektedir. Bunun sebebinin ise katılımcıların çoğunluğunun lisans ve bu lisans öğrencilerinin genellikle birinci ve ikinci sınıf öğrencilerden olduğundan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 2. Katılımcılara İlişkin Betimleyici İstatistikler

DEĞİŞKENLER	Sayı	Yüzde	DEĞİŞKENLER	Sayı	Yüzde
Cinsiyet			Staj Durumu		
Kadın	912	47,9	Evet	773	40,6
Erkek	991	52,1	Hayır	1130	59,4
Öğrenim Gördükleri Sınıf			Engelli Tanıdık Durumu		
1. Sınıf	736	38,7	Evet	1205	63,3
2. Sınıf	662	34,8	Hayır	698	36,7
3. Sınıf	267	14,0	Engelli Turistlere Hizmet Durumu		
4. Sınıf	238	12,5	Evet	484	25,4
Eğitim Durumu			Hayır	1419	74,6
Ön Lisans	481	25,3			
Lisans	1422	74,7			

Tablo 3'te katılımcıların engelli bireylere bakışına ilişkin ifadelerle ait sıklık değerleri bulunmaktadır. Bu ifadelerin yoğunlukla olumlu bir eğilime yönelik sonuçlar yansıttığı görülmektedir. 4,50'nin üzerinde aritmetik ortalamaya sahip yedi ifade vardır. Bu ifadeler 4,61 aritmetik ortalama ile "Engellilere toplumsal hayatın her alanında gereken önem verilmelidir.", 4,57 aritmetik ortalama ile "Çalıştığım işyerinde engelli bir çalışan olsa ona elimden gelen yardımı yaparım.", 4,55 aritmetik ortalama ile "Engelli bir bireyle bulduğumda, onun yemek yemesine yardımcı olmaktan çekinmem.", 4,55 aritmetik ortalama ile "Çalıştığım işyerinde engelli bireylerle çalışmaktan çekinmem.", 4,53 aritmetik ortalama ile "Engellilerle ilgilenmenin en iyi yolu, onları toplumun doğal bir parçası olarak görmektir." 4,52 aritmetik ortalama ile "Engelli bir bireyle arkadaşlık kurmak isterim." ve 4,50 aritmetik ortalama ile "Engelli birisiyle bir araya geldiğimde diğer insanların ne düşündüğünü önemsemem." şeklindedir. Diğer önemli ifade ise 1,87 aritmetik ortalama ile "Engelli birisiyle komşu olmak istemem." ifadesidir. Bu ifadenin düşük aritmetik ortalamaya sahip olması çalışmanın güvenilirliğinin başka bir göstergesi olarak görülebilir. Çünkü olumsuz bir ifadeye olumsuz değerlendirmelerin yapılması ifadelerle rastgele yanıtlar verilmediğini göstermektedir.

Tablo 4'te katılımcıların engelli turizmine bakışına ilişkin ifadelerle ait sıklık değerleri bulunmaktadır. Öğrencilerin engelli turizmine yönelik düşünceleri genel olarak yüksek olduğu söylenebilir. 4,40'ın üzerinde aritmetik ortalamaya sahip altı ifade vardır. Bu ifadeler 4,46 aritmetik ortalama ile "Ülkemizde engelli bireylere hizmet verebilecek daha fazla otel inşa edilmelidir." 4,46 aritmetik ortalama ile "Engelli bireylerin turizme katılmaları için yerel yönetimler ve diğer kuruluşlar özendirici tedbirler almalıdır." 4,45 aritmetik ortalama ile "Engelli bireylerin faydalanmasına mimari olarak uygun olmayan turizm işletmeleri yasal düzenlemeyle uygun hale getirilmelidir." 4,45 aritmetik ortalama ile "Engellilerin seyahate katılmaları için daha fazla adımlar atılmalıdır." 4,44 aritmetik ortalama ile "Engelli bir bireye hizmet vermek beni

mutlu eder.” ve 4,42 aritmetik ortalama ile “Engelli turistlere özel bir önyargım yoktur.” şeklindedir. İfadelere verilen cevaplar sonucu ortaya çıkan yüksek aritmetik ortalama değerleri, turizm öğrencilerinin engelli turizmüne önem verdiklerini ve engelli bireylerin daha fazla turizmde katılmaları için gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Engelli Bireylere Bakışına İlişkin Sıklık Analizi

İFADELER	AO	SS	İFADELER	AO	SS
Engelli bir bireyle arkadaşlık kurmak isterim.	4,52	0,75	Engellilerle ilgilenmenin en iyi yolu, onları toplumun doğal bir parçası olarak görmektir.	4,53	0,89
Engelli bir arkadaşla bulduğumda, etraftaki insanların ters bakışlarından rahatsızlık duymam.	4,01	1,35	Çalıştığım işyerinde engelli bireylerle çalışmaktan çekinmem.	4,55	0,77
Engelli bir bireyle bulduğumda, onun yemek yemesine yardımcı olmaktan çekinmem.	4,55	0,76	Çalıştığım işyerinde engelli bir çalışan olsa ona elimden gelen yardımı yaparım.	4,57	0,77
Engelli birisiyle bir araya geldiğimde diğer insanların ne düşündüğünü önemsemem.	4,50	0,85	Engellilik durumu dikkate alınmaksızın, o bireylere de sorumluluk verilmelidir.	4,08	1,08
Engellilik durumunu dikkate almaksızın, engelli bir bireyle yakın arkadaşlık ilişkisi kurarım.	4,31	0,89	Engellilere toplumsal hayatın her alanında gereken önem verilmelidir.	4,61	0,78
Engelli birisini çok seversem, onunla evlenmemde bir sakınca yoktur.	3,50	1,15	Engelli bir yöneticiyle çalışmak son derece normaldir.	4,21	0,99
Engelli birisiyle komşu olmak istemem.	1,87	1,30			

Tablo 4. Katılımcıların Engelli Turizmüne Bakışına İlişkin Sıklık Analizi

İFADELER	AO	SS	İFADELER	AO	SS
Engelli müşteriye hizmet verecek kadar yeterli bilgiye sahip olduğumu düşünüyorum.	3,51	1,08	Engellilerle birlikte tatil yapmak diğer turistlere rahatsızlık verebilir.	3,01	1,35
Engelli bireylerin faydalanmasına mimari olarak uygun olmayan turizm işletmeleri yasal düzenlemeyle uygun hale getirilmelidir.	4,45	0,81	Engelli turistler de diğer turistler gibi turizmde katılma hakkına sahiptir.	4,30	1,06
Ülkemizde engelli bireylere hizmet verebilecek daha fazla otel inşa edilmelidir.	4,46	0,78	Engelli insanlara bakış açımı turizm eğitimi almaya başladıktan sonra değişti.	3,22	1,35
Engelli bireylerin turizmde katılmaları için yerel yönetimler ve diğer kuruluşlar özendirici tedbirler almalıdır.	4,46	0,74	Engelli turistlerle anlaşmak daha kolaydır.	3,49	1,05
Engellilerin seyahate katılmaları için daha fazla adımlar atılmalıdır.	4,45	0,83	Engelli turistler kendilerini farklı hissetmektedir.	3,65	1,02
Turizm merkezlerinin çevresel düzenlemeleri engelliler için uygundur.	3,12	1,23	Hafif engellilere hizmet etmek ağır engellilere hizmet etmekten arasında bir fark yoktur.	3,33	1,22
Konaklama işletmelerinin fiziki düzenlemeleri bedensel engellilere hizmet verecek şekilde düzenlenmelidir.	4,38	0,86	Engelli bireyler daha aktif ve üretkendir.	3,55	1,06
Engelli bir bireye hizmet vermek beni mutlu eder.	4,44	0,84	Engelli turistler için ülkemizde daha fazla turizm işletmesi açılmalıdır.	4,18	0,92
Engelli bir insan için tatil yapmak oldukça zordur.	3,69	1,13	Çalıştığım işletmede engelli turist sayısının fazlalığı beni mutlu eder.	4,05	0,93
Engellilerin turizm faaliyetlerinde rekreasyonel aktivitelere daha fazla önem verilmelidir.	4,27	0,86	Engelli turistlere hizmet vermekten gurur duyarım.	4,30	0,90
Engelli turistlere hizmet sunulurken daha hassas davranılmalıdır.	4,38	0,89	Ülkemizde yalnızca engellilerin katılacağı festivaller düzenlenmelidir.	3,90	1,14
Engelli turistler daha alıngandır.	3,68	1,10	Engelli turistlere ayırım yapılmamalıdır.	4,23	1,06
Engelliler daha farklı kişilik özelliklerine sahipler.	3,72	1,12	Engelli pazarı ülkemiz için önemli bir pazardır.	3,85	1,09
Engelli turistlerin güvenlik gereksinimleri diğer turistlere göre daha fazladır.	4,01	1,10	Engelli turistlere özel bir önyargım yoktur.	4,42	0,90

Tablo 5. Katılımcıların Engelli Bireylere Bakışına İlişkin İfadelerin Faktör Analizi

Faktör Boyutları	Açıklanan Varyans	Faktör Yüğü
Sosyal İlişkiler	22.395	
Engelli birisiyle komşu olmak istemem.		0,663
Engellilerle ilgilenmenin en iyi yolu, onları toplumun doğal bir parçası olarak görmektir.		0,697
Çalıştığım işyerinde engelli bireylerle çalışmaktan çekinmem.		0,625
Çalıştığım işyerinde engelli bir çalışan olsa ona elimden gelen yardımı yaparım.		0,695
Engellilere toplumsal hayatın her alanında gereken önem verilmelidir.		0,673
Yardım	18.573	
Engelli bir bireyle arkadaşlık kurmak isterim.		0,547
Engelli bir arkadaşımın bulduğumda, etraftaki insanların ters bakışlarından rahatsızlık duymam.		0,768
Engelli bir bireyle bulduğumda, onun yemek yemesine yardımcı olmaktan çekinmem.		0,601
Engelli birisiyle bir araya geldiğimde diğer insanların ne düşündüğünü önemsemem.		0,703
Engellilik durumunu dikkate almaksızın, engelli bir bireyle yakın arkadaşlık ilişkisi kurarım.		0,545
İş ve Aile İlişkileri	17.632	
Engelli birisini çok seversem, onunla evlenmemde bir sakınca yoktur.		0,526
Engellilik durumu dikkate alınmaksızın, o bireylere de sorumluluk verilmelidir.		0,724
Engelli bir yöneticiyle çalışmak son derece normaldir.		0,704

Varimaks Rotasyonlu Temel Bileşenler Analizi: Açıklanan Toplam Varyans: %58,60; Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Büyüklüğü: %91,8; Barlett Küresellik Testi: $p < 0,05$; df : 78; Ki-Kare: 9330,656; Değerlendirme Aralığı ([1] Kesinlikle Katılmıyorum – [5] Kesinlikle Katılıyorum)

Tablo 5'te turizm öğrencilerinin engelli bireylere bakışına ilişkin ifadelerin boyutlandırılmasını yardımcı olan faktör analizi sonuçları yer almaktadır. Faktör analizi sonuçlarına göre öğrencilerin engelli bireylere bakışı "sosyal ilişkiler", "yardım" ve "iş ve aile ilişkileri" şeklinde üç farklı boyutta toplanmıştır. İstatistiksel tutarlılık kapsamında her bir boyut için açıklanan Varyans değerleri de tablo 5'te bulunmaktadır. Ayrıca ölçeğin faktör analizine uygunluğunu ölçen KMO değeri %91,8 olarak ve faktör analizinin toplam açıklanan Varyans değeri ise %58,60 olarak tespit edilmiştir. Bu değerler kapsamında yapılan faktör analizinin istatistiksel olarak anlamlı ve geçerli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 6'da turizm öğrencilerinin engelli turizmine bakışına ilişkin ifadelerin boyutlandırılmasını sağlayan faktör analizi sonuçları yer almaktadır. Faktör analizi sonuçlarına göre "altyapı ve üstyapı", "iletişim", "turist" ve "ayrıcılık" olmak üzere toplam dört farklı boyut ortaya çıkmıştır. İstatistiksel tutarlılık kapsamında her bir boyut için açıklanan Varyans değerleri de tablo 6'da bulunmaktadır. Ayrıca ölçeğin faktör analizine uygunluğunu ölçen KMO değeri %90 olarak ve faktör analizinin toplam açıklanan Varyans değeri ise %51,05 olarak tespit edilmiştir. Bu değerler kapsamında yapılan faktör analizinin istatistiksel olarak anlamlı ve geçerli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 6 Katılımcıların Engelli Turizme Bakışına İlişkin İfadelerin Faktör Analizi

Faktör Boyutları	Açıklanan Varyans	Faktör Yüğü
Altyapı ve Üstyapı	19,958	
Engelli bireylerin faydalanmasına mimari olarak uygun olmayan turizm işletmeleri yasal düzenlemeyle uygun hale getirilmelidir.		0,794
Ülkemizde engelli bireylere hizmet verebilecek daha fazla otel inşa edilmelidir.		0,804
Engelli bireylerin turizme katılmaları için yerel yönetimler ve diğer kuruluşlar özendirici tedbirler almalıdır.		0,817
Engellilerin seyahate katılmaları için daha fazla adımlar atılmalıdır.		0,713
Konaklama işletmelerinin fiziki düzenlemeleri bedensel engellilere hizmet verecek şekilde düzenlenmelidir		0,649
Engelli bir bireye hizmet vermek beni mutlu eder.		0,648
Engellilerin turizm faaliyetlerinde rekreasyonel aktivitelere daha fazla önem verilmelidir.		0,586
İletişim	12,760	
Engelli müşteriye hizmet verecek kadar yeterli bilgiye sahip olduğumu düşünüyorum.		0,557
Turizm merkezlerinin çevresel düzenlemeleri engelliler için uygundur.		0,559
Engelli insanlara bakış açım turizm eğitimi almaya başladıktan sonra değişti.		0,576
Engelli turistlerle anlaşmak daha kolaydır.		0,657
Hafif engellilere hizmet etmek ağır engellilere hizmet etmekten arasında bir fark yoktur.		0,679
Engelli bireyler daha aktif ve üretkendir.		0,625
Turist	9,195	
Engelli bir insan için tatil yapmak oldukça zordur.		0,647
Engelli turistler daha alıngandır.		0,693
Engelliler daha farklı kişilik özelliklerine sahipler.		0,658
Engellilerle birlikte tatil yapmak diğer turistlere rahatsızlık verebilir.		0,586
Ayrıcalık	9,142	
Ülkemizde yalnızca engellilerin katılacağı festivaller düzenlenmelidir.		0,511
Engelli turistlere ayırım yapılmamalıdır.		0,603
Engelli pazarı ülkemiz için önemli bir pazardır.		0,570
Engelli turistlere özel bir önyargım yoktur.		0,585

Varimax Rotasyonlu Temel Bileşenler Analizi: Açıklanan Toplam Varyans: %51,05; Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Büyüklüğü: %90,0; Barlett Küresellik Testi: $p < 0,05$; df. 210; Ki-Kare: 11483,623; Değerlendirme Aralığı ([1] Kesinlikle Katılmıyorum – [5] Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 7. Katılımcıların Engelli Bireylere Bakışının Cinsiyete Göre Farklılıkları

Boyutlar	Değişken	Sayı (N)	A. Ort.	t Değeri	p Değeri
Sosyal İlişkiler	Erkek	912	3.9386	-0,909	0,000*
	Kadın	991	3.9617		
Yardım	Erkek	912	4.3311	-4,270	0,439
	Kadın	991	4.4763		
İş ve Aile İlişkileri	Erkek	912	3.9386	0,626	0,357
	Kadın	991	3.9152		

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Turizm öğrencilerinin engelli bireylere ve engelli turizmüne bakışına yönelik yapılan farklılık analizleri sonucunda yalnızca staj yapma durumuna yönelik anlamlı farklılık tespit

edilmediğinden dolayı analiz sonucu araştırmaya dâhil edilmemiştir. Diğer tanımlayıcı istatistiklere göre ise anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda katılımcıların tespitlerinin yalnızca Sosyal İlişkiler boyutunda cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın olduğu Tablo 7'den anlaşılmaktadır. Kadınların erkek katılımcılardan daha olumlu düşünceler barındırdığından kaynaklanan bir farklılık söz konusudur. Ayrıca Tablo 8 incelendiğinde de Altyapı ve Üstyapı boyutunda anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Bu sonuç doğrultusunda kadın katılımcıların erkeklere oranla Altyapı ve Üstyapı boyutu hakkında daha olumlu düşüncelere sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Katılımcıların Engelli Turizme Bakışının Cinsiyete Göre Farklılıkları

Boyutlar	Değişken	Sayı (N)	A. Ort.	t Değeri	p Değeri
Altyapı ve Üstyapı	Erkek	912	4.3761	-4,710	0,025*
	Kadın	991	4.5237		
İletişim	Erkek	912	3.4967	2,203	0,201
	Kadın	991	3.4168		
Turist	Erkek	912	3.6886	1,392	0,898
	Kadın	991	3.6337		
Ayrıcalık	Erkek	912	4.1327	-5,162	0,147
	Kadın	991	4.3179		

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Katılımcıların engelli bireylere bakışının öğrenim gördükleri sınıflarına yönelik yapılan farklılık analizi sonuçları Tablo 9'da yer almaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda Sosyal İlişkiler ve Yardım boyutlarında anlamlı farklılıkların olduğu görülmektedir. Hem Sosyal İlişkiler hem de Yardım boyutlarında ön lisans öğrencilerinin lisans öğrencilerine göre daha olumlu düşünceler beyan ettikleri görülmektedir.

Tablo 9. Katılımcıların Engelli Bireylere Bakışının Öğrenim Gördükleri Sınıflara Göre Farklılıkları

Boyutlar	Değişken	Sayı (N)	A. Ort.	t Değeri	p Değeri
Sosyal İlişkiler	Ön Lisans	481	4.0374	4,413	0,002*
	Lisans	1422	3.9212		
Yardım	Ön Lisans	481	4.4470	1,457	0,018*
	Lisans	1422	4.3931		
İş ve Aile İlişkileri	Ön Lisans	481	3.8898	-1,144	0,999
	Lisans	1422	3.9388		

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Turizm öğrencilerinin engelli turizmüne bakışının öğrenim gördükleri sınıflarına yönelik yapılan farklılık analizi sonuçları tablo 10'da yer almaktadır. Yapılan analiz sonucunda Altyapı ve Üstyapı boyutunda anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. Engelli turizmüne yönelik

farklılıklarda Altyapı ve Üstyapı boyutunda ön lisans öğrencilerinin lisans öğrencilerine göre daha olumlu düşünceler içerisinde oldukları tespit edilmiştir.

Katılımcıların engelli bireylere bakışının engelli tanıdıklarına yönelik yapılan farklılık analizi sonuçları tablo 11’de yer almaktadır. Yapılan analiz sonucunda Sosyal İlişkiler, Yardım ve İş ve Aile İlişkileri olmak üzere tüm boyutlarda anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda hem Sosyal İlişkiler hem Yardım hem de İş ve Aile İlişkileri boyutlarında engelli tanıdıkları olduğunu belirten katılımcıların engelli tanıdıkları olmayanlara göre daha olumlu düşünceler ürettiği görülebilir.

Tablo 10. Katılımcıların Engelli Turizme Bakışının Öğrenim Gördükleri Sınıflara Göre Farklılıkları

Boyutlar	Değişken	Sayı (N)	A. Ort.	t Değeri	p Değeri
Altyapı ve Üstyapı	Ön	481	4.5052	2,168	0,000*
	Lisans				
	Lisans	1422	4.4353		
İletişim	Ön	481	3.5551	3,214	0,661
	Lisans				
	Lisans	1422	3.4212		
Turist	Ön	481	3.7360	2,245	0,105
	Lisans				
	Lisans	1422	3.6343		
Ayrıcalık	Ön	481	4.3493	3,888	0,129
	Lisans				
	Lisans	1422	4.1885		

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Öğrencilerin çevresinde tanıdıkları engelli bireyler sayesinde empati duygularının daha gelişmiş olması söz konusudur. Turizm öğrencilerinin engelli turizmüne bakışının engelli tanıdıklarına yönelik yapılan farklılık analizi sonuçları Tablo 12’de bulunmaktadır.

Tablo 11. Katılımcıların Engelli Bireylere Bakışının Engelli Tanıdıklarına Göre Farklılıkları

Boyutlar	Değişken	Sayı (N)	A. Ort.	t Değeri	p Değeri
Sosyal İlişkiler	Evet	1205	3.9759	2,499	0,000*
	Hayır	698	3.9069		
Yardım	Evet	1205	4.4755	5,033	0,000*
	Hayır	698	4.2880		
İş ve Aile İlişkileri	Evet	1205	3.9817	3,847	0,000*
	Hayır	698	3.8309		

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Bu sonuçlar doğrultusunda Altyapı ve Üstyapı ile Ayrıcalık boyutlarında anlamlı farklılık olduğu sonucuna varılmıştır. Bu doğrultuda hem Altyapı ve Üstyapı hem de Ayrıcalık boyutlarında engelli tanıdıkları olduğunu belirten katılımcıların engelli tanıdıkları olmayanlara göre daha olumlu düşünceler ürettiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda çevresinde engelli insanlar olan turizm öğrencileri altyapı ve üstyapıların engelli turistler için daha uygun hale getirilmesi ve gerekirse diğer turistlere göre bazı faaliyetlerde ayrıcalık tanınması gerektiği düşüncesinde oldukları söylenebilir.

Tablo 12. Katılımcıların Engelli Turizme Bakışının Engelli Tanıdıklarına Göre Farklılıkları

Boyutlar	Değişken	Sayı (N)	A. Ort.	t Değeri	p Değeri
Altyapı ve Üstyapı	Evet	1205	4.5012	3,847	0,000*
	Hayır	698	4.3696		
İletişim	Evet	1205	3.4838	2,083	0,215
	Hayır	698	3.4054		
Turist	Evet	1205	3.6838	1,588	0,673
	Hayır	698	3.6189		
Ayrıcalık	Evet	1205	4.2797	3,541	0,007*
	Hayır	698	4.1418		

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Katılımcıların engelli bireylere bakışının daha önce engelli turistlere hizmete yönelik yapılan farklılık analizi sonuçları tablo 13'te yer almaktadır. Yapılan analiz sonucunda Sosyal İlişkiler, Yardım ve İş ve Aile İlişkileri olmak üzere tüm boyutlarda anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda hem Sosyal İlişkiler hem Yardım hem de İş ve Aile İlişkileri boyutlarında daha önce engelli turistlere hizmet etmediğini belirten katılımcıların daha önce engelli turistlere hizmet edenlere göre daha olumlu düşünceler ürettiği görülmektedir. Bu doğrultuda turizm öğrencilerinin henüz engelli turistlere hizmet vermeseler de 1419 öğrencinin engelli bireylere karşı olumlu görüşler üretmiş olmaları, gelecekte engelli bireylerle etkileşimde bulunmaları açısından önemli olduğu söylenebilir.

Tablo 13. Katılımcıların Engelli Bireylere Bakışının Engelli Turist Hizmetine Göre Farklılıkları

Boyutlar	Değişken	Sayı (N)	A. Ort.	t Değeri	p Değeri
Sosyal İlişkiler	Evet	484	3.8698	-3,156	0,000*
	Hayır	1419	3.9782		
Yardım	Evet	484	4.3657	-1,238	0,000*
	Hayır	1419	4.4207		
İş ve Aile İlişkileri	Evet	484	3.8926	-0,971	0,000*
	Hayır	1419	3.9380		

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Turizm öğrencilerinin engelli turizmüne bakışının daha önce engelli turistlere hizmete yönelik yapılan farklılık analizi sonuçları Tablo 14'te yer almaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda Altyapı

ve Üstyapı, İletişim, Turist ve Ayrıcalık olmak üzere tüm boyutlarda anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda Altyapı ve Üstyapı, Turist ve Ayrıcalık boyutlarında daha önce engelli turistlere hizmet etmediğini belirten katılımcıların daha önce engelli turistlere hizmet edenlere göre daha olumlu düşünceler ürettiği görülmektedir. İletişim boyunda ise tam tersi durum söz konusu olmakla birlikte daha önce engelli turistlere hizmet ettiğini belirten katılımcıların daha önce engelli turistlere hizmet etmeyenlere göre daha olumlu düşünceler ürettiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda engelli turistlere hizmet veren öğrencilerin engelli turistlerle iletişimlerinin güçlü olduğu söylenebilir.

Tablo 14. Katılımcıların Engelli Turizme Bakışının Engelli Turist Hizmetine Göre Farklılıkları

Boyutlar	Değişken	Sayı (N)	A. Ort.	t Değeri	p Değeri
Altyapı ve Üstyapı	Evet	484	4.3678	-2,755	0,000*
	Hayır	1419	4.4820		
İletişim	Evet	484	3.5103	1,663	0,000*
	Hayır	1419	3.4362		
Turist	Evet	484	3.6157	-1,217	0,000*
	Hayır	1419	3.6751		
Ayrıcalık	Evet	484	4.1467	-2,371	0,000*
	Hayır	1419	4.2572		

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Turizm öğrencilerinin engelli bireylere bakışının öğrencilerin sınıflarına yönelik yapılan farklılık analizi sonuçları tablo 15'te yer almaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda Sosyal İlişkiler ile Yardım boyutlarında ve birinci sınıf ile ikinci sınıf grupları arasında anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda sosyal ilişkiler ve yardım boyutlarında ikinci sınıf öğrencilerin birinci sınıf öğrencilere göre daha olumlu düşüncelere sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 15. Katılımcıların Engelli Bireylere Bakışının Sınıflara Göre Farklılıkları

Boyutlar	F	p	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	Tukey
Sosyal İlişkiler	4,062	0,007*	3,9076	4,0060	3,9213	3,9622	1. sınıf ile 2. sınıf arasında farklılık vardır.
Yardım	5,364	0,001*	4,3397	4,4955	4,4045	4,3697	1. sınıf ile 2. sınıf arasında farklılık vardır.
İş ve Aile İlişkileri	2,098	0,099	3,8750	3,9350	4,0037	3,9748	Farklılık yoktur.

* $p < 0,05$ olduğu için anlamlıdır.

Turizm öğrencilerinin engelli turizmüne bakışının öğrencilerin sınıflarına yönelik yapılan farklılık analizi sonuçları tablo 16'da bulunmaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda Altyapı ve Üstyapı ile Ayrıcalık boyutlarında anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 16. Katılımcıların Engelli Turizm Bakışının Sınıflara Göre Farklılıkları

Boyutlar	F	p	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	Tukey
Altyapı ve Üstyapı	4,914	0,002*	4,3913	4,5272	4,4719	4,4160	1. sınıf ile 2. sınıf arasında farklılık vardır.
İletişim	2,296	0,076	3,4185	3,5181	3,4045	3,4496	Farklılık yoktur.
Turist	0,223	0,880	3,6467	3,6813	3,6442	3,6597	Farklılık yoktur.
Ayrıcalık	3,791	0,010*	4,1889	4,3066	4,1461	4,2311	1. sınıf ile 2. sınıf ve 2. sınıf ile 3. sınıf arasında farklılık vardır.

* $p < 0,05$ olduğu için anlamlıdır.

Bu doğrultuda altyapı ve üstyapı boyutunda ikinci sınıf öğrencilerin birinci sınıf öğrencilere göre daha olumlu düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. Ayrıcalık boyutunda ise birinci sınıf ile ikinci sınıf ve ikinci sınıf ile üçüncü sınıf öğrenci grupları arasında farklılık vardır. Bu kapsamda ikinci sınıf öğrencilerin hem birinci sınıf hem de üçüncü sınıf öğrencilerden daha olumlu düşünceler ürettiği söylenebilir.

Tablo 17'de çalışma kapsamında elde edilen faktör boyutları arasındaki korelasyon katsayıları yer almaktadır. Korelasyon katsayıları değişkenler arasındaki ilişkilerin şiddeti ve yönü hakkında bilgiler vermektedir. İlişkinin pozitif ya da negatif olması ilişkinin yönünü ortaya koyarken, ilişkinin şiddetine ilişkin referans değerleri ise aşağıdaki gibidir (Altunışık, 2012);

$0 < r < 0,33$ =düşük şiddetli ilişki $0,33 < r < 0,66$ =orta şiddetli ilişki $0,66 < r < 0,99$ =yüksek şiddetli ilişki

Tablo 17. Boyutların Korelasyon Analizi

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7
Sosyal İlişkiler (1)	1						
Yardım (2)	0,438**	1					
İş ve Aile İlişkileri (3)	0,356**	0,436**	1				
Altyapı ve Üstyapı (4)	0,429**	0,475**	0,395**	1			
İletişim (5)	0,230**	0,243**	0,276**	0,127**	1		
Turist (6)	0,197**	0,119**	0,120**	0,106**	0,367**	1	
Ayrıcalık (7)	0,363**	0,413**	0,342**	0,474**	0,319**	0,245**	1

** $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı; * $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Araştırmanın korelasyon katsayılarının bulunduğu Tablo 17 incelendiğinde, sosyal ilişkiler boyutu ile yardım boyutu ($r=0,438$), sosyal ilişkiler boyutu ile iş ve aile ilişkileri boyutu ($r=0,326$), sosyal ilişkiler boyutu ile altyapı ve üstyapı boyutu ($r=0,429$), sosyal ilişkiler boyutu ile ayrıcalık boyutu ($r=0,363$), yardım boyutu ile iş ve aile ilişkileri boyutu ($r=0,436$), yardım boyutu ile altyapı ve üstyapı boyutu ($r=0,475$), yardım boyutu ile ayrıcalık boyutu ($r=0,413$), iş ve aile ilişkileri boyutu ile altyapı ve üstyapı boyutu ($r=0,395$), iş ve aile ilişkileri boyutu ile ayrıcalık boyutu ($r=0,342$), altyapı ve üstyapı boyutu ile ayrıcalık boyutu ($r=0,474$) ve iletişim boyutu ile turist boyutu ($r=0,367$) arasında orta şiddetli ve doğrusal bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda orta şiddetli ilişkiler arasında en yüksek ilişkiye sahip boyutlar altyapı

ve üstyapı ile ilişkilidir. Bu kapsamda öğrencilerin hem yardım hem de ayrıcalık tanınması açısından engelli turistler için altyapı ve üstyapı olanaklarının planlı gerçekleşmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Orta şiddetli ilişkilerin haricinde, değişkenler arasında çok sayıda pozitif yönlü ve düşük şiddetli ilişkiler bulunmaktadır. Sosyal ilişkiler boyutu ile iletişim boyutu ($r=0,230$), sosyal ilişkiler boyutu ile turist boyutu ($r=0,197$), yardım boyutu ile iletişim boyutu ($r=0,243$), yardım boyutu ile turist boyutu ($r=0,119$), iş ve aile ilişkileri boyutu ile iletişim boyutu ($r=0,276$), iş ve aile ilişkileri boyutu ile turist boyutu ($r=0,120$), iletişim boyutu ile ayrıcalık boyutu ($r=0,319$) ve turist boyutu ile ayrıcalık boyutu ($r=0,245$) arasında düşük şiddetli ve doğrusal bir ilişki tespit edilmiştir. Tüm bu sonuçlara bakıldığında altyapı ve üstyapı boyutu ile turist boyutu düşük şiddetli ilişkiler arasında en düşük ilişkiye sahip boyutlardır.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Turizm hareketleri dünya nüfusunun artması, gelişen teknoloji, altyapı ve üstyapı unsurlarında gerçekleşen gelişmelerden dolayı her geçen gün artmaktadır. Bu turizm hareketleri içerisinde farklı turizm türlerine yönelen bireyler olduğu gibi aynı zamanda kolaylıklar sağlanarak turizm faaliyetine katılması teşvik edilen bireylerde bulunmaktadır. Bu bireyler engelli turistler ve katıldıkları turizm ise engelli turizm olarak adlandırılmaktadır. Engelli turistlere hizmet veren personeller büyük ölçüde turizm eğitimi veren kurumlardan mezun olmaktadır. Dolayısıyla turizm endüstrisinin potansiyel çalışanları olan turizm öğrencilerinin engelli turizmüne bakış açıları oldukça önem taşımaktadır.

Turizm öğrencilerinin çalışma genelinde en çok vurguladıkları nokta, engelli turistlere ayrıcalık yapılması gerektiğidir. Dünyanın birçok yerindeki turizm tesislerinde engelli turistlere yönelik donanım yetersizdir. Bu kapsamda özellikle gerekli donanımların yapılması veya var olan donanımların gelişen teknolojiye paralel olarak revize edilmesi gerekmektedir. Ayrıca yapılan ayrıcalıkların yalnızca somut olarak değil, hizmet kapsamında da ele alınması gerekmektedir. Tesislerde kalabalıktan dolayı ortaya çıkan kuyruklarda önceliğin engelli turistlere verilmesi ve bu gibi durumlara yönelik ayrı kontenjanların hazırlıklı olarak bekletilmesi gerekmektedir.

Turizm öğrencilerinin diğer önem gösterdiği konu ise üstyapı ve altyapı unsurlarıdır. Özellikle destinasyondaki yöneticilerin destinasyondaki üstyapı ve altyapıyı geliştirmeleri sayesinde engelli turistlerin destinasyonu daha iyi keşfedebilecekleri söylenebilir. Ayrıca çalışma sonucunda ortaya çıkan altyapı ve üstyapı ile ayrıcalık arasındaki ilişki öğrencilerin engelli bireylere özel farklı platformların kurulması gerektiğine de işaret etmektedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde turizm endüstrisi paydaşları, turizm akademisyenleri ve turizm öğrencilerine bazı öneriler getirilebilir. Öncelikle engelli turizm pazarında çalışmayı planlayan öğrencilerin bu pazarı iyi tanınması gerekmektedir. Bu kapsamda öğrencilerin uzmanlaşması ve engelli bireylere hizmet verebilmeleri için gerekli olan sertifika vb. belgeleri elde etmeleri gerekmektedir. Diğer yandan turizm endüstrisindeki paydaşların engelli turistlere yönelik tesislerini yenilemeleri gerekmektedir. Farklı engellilik düzeyleri olduğu için tüm farklı engeller düşünülerek hareket edilmelidir.

Bu kapsamda yalnızca konaklama veya yiyecek sektörü değil, diğer sektörlerinde buna yönelik hareket etmeleri gerekmektedir. Örneğin; seyahat sektöründe turlara katılmak isteyen engelli turistlere yönelik uzman turist rehberleri yetiştirilmelidir. Görme engelli veya işitme engelli turistlere farklı hizmetler sağlanarak bu turistlere gidilen bölgenin doğası, kültürü ve tarihi en iyi şekilde aktarılması gerekmektedir. Yapılan bu önerilerin gerçekleştiği durumlarda farklı

araştırmalar yapılabilir. Özellikle engelli turistlerin turizm deneyimlerinin ölçülmesi literatüre önemli katkı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

Akrami, N., Ekehammar, B., Claesson, M., and Sonnander, K. (2006). Classical and modern prejudice: Attitudes toward people with intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities, 27*(6), 605-617.

Alén, E., Domínguez, T., and Losada, N. (2012). New opportunities for the tourism market: Senior tourism and accessible tourism. *Visions for Global Tourism Industry: Creating and Sustaining Competitive Strategies*, 139-166.

Ayikoru, M., Tribe, J., and Airey, D. (2009). Reading tourism education: Neoliberalism unveiled. *Annals of Tourism Research, 36*(2), 191-221.

Bergier, B., Bergier, J., and Kubińska, Z. (2010). Environmental determinants of participation in tourism and recreation of people with varying degrees of disability. *Journal of Toxicology and Environmental Health, Part A, 73*(17-18), 1134-1140.

Bizjak, B., Knežević, M., and Cvetrežnik, S. (2011). Attitude change towards guests with disabilities: Reflections from tourism students. *Annals of Tourism Research, 38*(3), 842-857.

Brotherton, B., Woolfenden, G., and Himmetoğlu, B. (1994). Developing human resources for Turkey's tourism industry in the 1990s. *Tourism Management, 15*(2), 109-116.

Buhalis, D., and Michopoulou, E. (2011). Information-enabled tourism destination marketing: addressing the accessibility market. *Current Issues in Tourism, 14*(2), 145-168.

Can, A. (2014). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi* (3. Baskı), Ankara: Pegem Akademi

Chang, Y. C., and Chen, C. F. (2011). Identifying mobility service needs for disabled air passengers. *Tourism Management, 32*(5), 1214-1217.

Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı* (8. Baskı), Sakarya: Sakarya Yayıncılık

Darcy, S., and Dickson, T. J. (2009). A whole-of-life approach to tourism: The case for accessible tourism experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management, 16*(1), 32-44.

Darcy, S., and Pegg, S. (2011). Towards strategic intent: Perceptions of disability service provision amongst hotel accommodation managers. *International Journal of Hospitality Management, 30*(2), 468-476.

Disabled World, Disabled World Travel: Accessible Disability Travel Information, <http://www.disabledworld.com/travel/>, [Erişim Tarihi: 07.11.2016].

Domínguez, T., Fraiz, J. A., and Alén, E. (2013). Economic profitability of accessible tourism for the tourism sector in Spain. *Tourism Economics, 19*(6), 1385-1399.

Figueiredo, E., Eusébio, C., and Kastenholtz, E. (2012). How diverse are tourists with disabilities? A pilot study on accessible leisure tourism experiences in Portugal. *International Journal of Tourism Research, 14*(6), 531-550.

Guerra, L. S. (2003). *Tourism For All: Organising Trips for Physically Disabled Customers*. UK: MA European Management.

- Hergenrather, K. and Scott R. (2007). Exploring Undergraduate Student Attitudes toward Persons with Disabilities: Application of the Disability Social Relationship Scale. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 50(2), 66–75.
- Hua, K. P., Ibrahim, I., and Chiu, L. K. (2013). Sport tourism: Physically-disabled sport tourists' orientation. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 91, 257-269.
- Kalargyrou, V. (2014). Gaining a competitive advantage with disability inclusion initiatives. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 13(2), 120-145.
- Kim, S., and Lehto, X. Y. (2013). Travel by families with children possessing disabilities: Motives and activities. *Tourism Management*, 37, 13-24.
- Kozak Akoğlan, M. ve Turan A. (2014), Engelliler ve Turizm: Engelli Bireylerin ve Seyahat Acentası Yöneticilerinin Algılamaları, 15. Ulusal Turizm Kongresi: Engelsiz Turizm, ss: 1176-1191, Ankara.
- McKercher, B., Packer, T., Yau, M. K., and Lam, P. (2003). Travel agents as facilitators or inhibitors of travel: perceptions of people with disabilities. *Tourism Management*, 24(4), 465-474.
- Ozturk, Y., Yayli, A., and Yesiltas, M. (2008). Is the Turkish tourism industry ready for a disabled customer's market? The views of hotel and travel agency managers. *Tourism Management*, 29(2), 382-389.
- Pagán, R. (2015). The contribution of holiday trips to life satisfaction: the case of people with disabilities. *Current Issues in Tourism*, 18(6), 524-538.
- Pehlivanoğlu, B. (2012). Turizm yapılarında engellilere yönelik iç mekân tasarım kriterleri. *Engelsiz Turizm Sempozyumu*, 27, 6-18.
- Poria, Y., Reichel, A., and Brandt, Y. (2011). Dimensions of hotel experience of people with disabilities: an exploratory study. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 23(5), 571-591.
- Ray, N. M., and Ryder, M. E. (2003). "Eibilities" tourism: an exploratory discussion of the travel needs and motivations of the mobility-disabled. *Tourism Management*, 24(1), 57-72.
- Shaw, G., and Coles, T. (2004). Disability, holiday making and the tourism industry in the UK: a preliminary survey. *Tourism Management*, 25(3), 397-403.
- Shi, Y. (2006). The accessibility of Queensland visitor information centres' websites. *Tourism Management*, 27(5), 829-841.
- T.C. 1982 Anayasası, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm>, [Erişim Tarihi: 04.11.2016].
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü (2011), 27.06.2011 Tarih "Engelsiz Turizm" Konulu 2011/8 Genelge.
- T.C. Resmî Gazete, "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme", <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm>, [Erişim Tarihi: 06.12.2016].
- Türkiye İstatistik Kurumu, "Özürlü İstatistikleri Sonuçları", http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017, [Erişim Tarihi: 15.11.2016].
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, "Dünyada ve Türkiye'de Engelsiz Turizm Pazarı", http://www.tursab.org.tr/tr/engelsiz-turizm/dunyada-ve-turkiyede-engelsiz-turizm-pazarı_487.html, [Erişim Tarihi: 10.03.2016].

Var, T., Yeşiltaş, M., Yaylı, A., and Öztürk, Y. (2011). A study on the travel patterns of physically disabled people. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 16(6), 599-618.

World Health Organization (2016), "Disability and Health", <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs352/en/>, [Erişim Tarihi: 29.10.2016].

World Health Organization, "Disability and Rehabilitation", <http://www.who.int/disabilities/en/>, [Erişim Tarihi: 03.11.2016].

Yau, M. K. S., McKercher, B., and Packer, T. L. (2004). Traveling with a disability: More than an access issue. *Annals of Tourism Research*, 31(4), 946-960.

Yaylı, A., ve Öztürk, Y. (2006). Konaklama işletmeleri yöneticilerinin bedensel engelliler pazarına bakış açıları üzerine bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(1), 87-97.

Yılmaz, T. ve Gökçe, D. (2012). Kentsel açık ve yeşil alanların engelli bireylerin sosyal yaşamı açısından önemi. *Engelsiz Turizm Sempozyumu*, 27, 31-40.